

MORALISM LAIC RAȚIONALIST ÎN *FLOAREA DARURILOR* – CARTE DE ÎNȚELEPCIUNE ÎN CULTURA ROMÂNĂ

CONSTANTIN STROE

Rationalist Laic Moralism in the *Flower of Gifts* – Book of Popular Wisdom in the Romanian Culture. In his study, the author shows that in this book of popular wisdom, *Flower of Gifts*, we find gathered, almost like in a little dictionary, information and explications about some terms pertaining to the specific field of morals, some of these as excerpts coming from famous ancient and medieval thinkers and scholars, others as small fable-like stories having their root in the colloquialism of the stories about simple, ordinary people. At the same time, the author informs the readers that in his presentation he did not respect the pattern on which the book was built, as he chose only those “sections” which upheld his outlook and the purpose of his approach: highlighting those elements of wisdom which, later, gave birth to a methodical and systematical thinking on moral behaviour, thus bringing to light rules and principles of conduct observed by people in all the circumstances of their lives, with a view to lay emphasis either on the individual “way of salvation”, or on the “way of fulfilling the common duties.” Briefly, having an obvious didactic and moralising character, and being written in a “paraenetic tone”, the *Flower of Gifts* brings out an inventory of the virtues and their opposed complementary vices, considered worthy to be known in detail in order to be either promoted as landmarks for an exemplary moral conduct (the virtues), or to be avoided and driven away as “life spoiling” (the vices).

Key words: popular wisdom, virtue, vice, behaviour rule, moral conduct, rationalism.

Cel mai adesea, doar cu puține excepții, istoria și-a croit drum așa cum a vrut ea și nu cum am vrut noi. Ca exemplu, în siajul cunoașterii a existat o vreme când inițiaților li s-a revelat simultan, în mai multe locuri, o cantitate mare de informații matematice și astronomice, așa cum se presupune că a existat o vreme când vracilor li s-a dat de către zei să cunoască toate plantele de leac și utilizările lor, și cum a existat o vreme a marilor profeți-reformatori, care i-au învățat pe oameni cum să comunice cu zeii. În istoria civilizației au existat perioade de vârf, când transformările au venit în valuri, fără explicații logice. În acest caz informațiile au ajuns independent în mai multe părți¹.

În colțul nostru de lume au venit atât din Orient, mai la început, cât, mai apoi și mai ales, din Occident. Dacă ne referim la *Etică*, domeniul nostru de interes, mai întâi a fost teologia morală. Trecerea dinspre teologia morală spre filosofia morală (etică) a fost un proces care a presupus debarasarea de concepțiile teologale vechi și îmbrățișarea celor

¹ „Formula AS”, anul XVIII, nr. 841, octombrie 2008, p. 19.

raționale noi. Promovarea filosofiei morale în detrimentul teologiei morale – reprezentată generos de către corifeii Școlii ardeleno: Samuil Micu, cu *Theologhia moralicească sau blagoslovia* (o traducere după Vecenslau Schanza- 1796); Gheorghe Șincai cu *Catehismul cel mare*- 1783; Petru Maior, cu *Propovedanii* - 1809, *Didahii* - 1809; *Prediche* (3 vol.,1810-1811) – s-a făcut și prin intermediul cărților de înțelepciune. Căci „de-a lungul secolelor, aceste culegeri au transmis înțelepciunea acumulată de experiența umană și au constituit izvorul principal de la care mult încercații viețuitori din țările române, ca și din țările aflate sub dominație străină, și-au adăpat setea de cunoaștere, de înțelegere a fenomenelor unei vieți aspre. În aceste culegeri, cu o largă circulație, pot fi deci surprinse transformările intervenite în mentalitatea oamenilor; în cuprinsul lor sunt înregistrate răspunsurile majore date întrebărilor ridicate de circumstanțe, iar apariția unor noi norme și abandonarea unor principii de prestigiu, ca și modificarea conținutului unor concepte, oferă condiții optime analizei...”² și a modului cum s-au cristalizat normele și principiile care guvernează și astăzi *ethosul românesc*.

Una dintre acestea, care a circulat mult timp în spațiul culturii populare românești, deși nu era un produs autohton, ci o traducere din italiană este și *Floarea darurilor*³.

Într-adevăr aici găsim adunate, aproape ca într-un mic dicționar, informații și explicații despre unii termeni ce aparțin domeniului specific moralei, unele docte, sub forma citatelor, provenind de la gânditori și cărturari de renume din perioada antică și medievală, altele, sub forma unor istorioare cu iz de fabulă, avându-și rădăcina în oralitatea povestirilor despre întâmplări din viața oamenilor simpli, obișnuiți. Dar să dăm cuvântul Alexandrei Moraru, care, sub egida Institutului de Lingvistică al Academiei Române, la Editura Minerva, în 1996, a stabilit textul, a realizat un studiu filologic și lingvistic, a întocmit un glosar al acestei cărți *Floarea darurilor*, pentru o prezentare panoramică a ei: „Operă cu caracter de tranziție, situată între apocrife și romanele populare, *Floarea darurilor*, de origine italiană, ilustrează preferința pentru compozițiile alegorice și religioase cu caracter esențial moralizator și didactic ale umanismului renascentist.

Lucrarea prezintă o structură aparent elementară: 35 de capitole, tratând fiecare o virtute și viciul complementar, fiecare capitol fiind alcătuit la rândul său din patru secțiuni (definiție și clasificări; asemănare animalieră; sentințe după diverse autorități, clasice, teologice sau filosofice; un «exemplum» – o istorioară moralizatoare). În realitate

² Alexandru Duțu, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972, p.12

³ „La români, ea s-a impus, de asemenea, de o manieră singulară, fapt confirmat nu numai de numărul mare de texte scrise pe parcursul a patru secole (XVI-XIX), ci și de urmele evidente pe care le-a lăsat în folclor. Bunei primiri a cărții populare la noi îi stau mărturie cele 36 de manuscrise românești (unele bilingve, slavo-române), provenind din cele trei provincii, Moldova, Țara românească și Transilvania, cărora li se adaugă tirajele a nu mai puțin de 5 ediții, debutând cu cea pusă sub tipar de Antim Ivireanul, la Snagov, în 1700 (reeditată apoi în 1807 și 1808 la Brașov, în 1834 la Snagov și în 1864 la București)”, vezi Moraru-Velculescu, *Bibliografia II*, p. 265-306, Apud BRV I, poz. 119, p. 393-395, ar mai fi existat o ediție sibiană datând din 1814), în *Cărți populare I, Floarea darurilor. Sindipa*, Editura Minerva, București, 1996, p. 16.

avem a face însă cu o alcătuire complexă, ale cărei surse nu sunt întrutotul elucidate, dar al cărei conținut atractiv explică penetrarea și difuzarea largă, din Italia renașcentistă cartea străbătând progresiv frontierele Europei și depășindu-le”⁴. În aceeași direcție merg și considerațiile lui Alexandru Duțu, care o înfățișează ca pe „o carte de format mic, cu mai puțin de 100 de pagini,... care în 34 de capitole analizează viciile și virtuțile omenești, cu similitudini din lumea animalieră – partea de bestiar – și cu afirmațiile unor autorități recunoscute – partea de sentințe. Cartea are un aspect medieval, dar spiritul este înnoitor”⁵.

Din fragmentele citate deducem cu ușurință cadrul metodologic al abordării și tratării: după enunțarea și caracterizarea virtuții sau viciului avute în vedere, urmează întotdeauna analiza cauzelor care le determină și ilustrarea cu citate sau scurte fragmente din filosofi renumiți (Pitagora, Socrate, Platon, Aristotel, Seneca, Cicero, Epictet și mulți alții) sau din întemeietori de mari religii (Budha, Confucius, Iisus Hristos) sau din alte personalități celebre din istorie (Solomon, Alexandru cel Mare, Cezar etc.), după care urmează cu necesitate ilustrarea cu o istorioară plină de tâlc și de corespondentul în lumea animală (leu, sobol, vultur, castor, furnică, albină ș.a.) Deci: este vorba de *un tipic, un canon* care este respectat pe parcursul derulării întregii lucrări.

Fac cunoscut că, în prezentarea mea, nu am respectat acest canon, ci am ales doar acele „secțiuni” care mi-au întemeiat perspectiva și scopul abordării: reliefaarea acelor elemente de înțelepciune care, mai târziu, au făcut posibilă o gândire metodică și sistematică asupra comportării morale, cu degajarea de norme și principii de conduită a oamenilor în toate împrejurările vieții lor. De pildă, din multele citate din diverși autori (uneori 10-12) aduse pentru a susține diferite aspecte ale problemei analizate (virtutea sau viciul însoțitor) am ales doar pe acela sau acelea care mi s-au părut a fi cele mai reprezentative pentru ideea vizată (în cauză).

Pe scurt, scrisă în „ton parenetic”, *Floarea darurilor* aduce în prim-planul cunoașterii un ansamblu de reguli și norme de comportare care, culese din diverse texte (incluzând și unele sacre), dar și cu scop personal (destinate meditației), au un caracter preponderent și predominant laic, vizând fie „calea mântuirii” individuale, fie „calea îndeplinirii datoriilor obștești”.

Așadar, având în vedere că lucrarea are un evident „caracter didactic și moralizator”⁶ se impune să inventariem cam ce virtuți și ce vicii complementare opuse acestora a considerat autorul (traducătorul, copistul) că sunt de interes și merită să fie cunoscute în amănunt pentru a fi, fie promovate ca repere pentru o conduită morală pilduitoare (exemplară) – primele, fie pentru a fi evitate și înlăturate ca „stricătoare” de viață – secunde.

1. Iubirea cu credință față de „aproape” (umanitatea din noi) arătată cu sinceritate („inemă curată”) este de apreciat („un lucru mare”) de către toți oamenii. Iubirea este rădăcina și „temeiul mare întru toate darurile”. Iubirea față de semenii este o condiție preliminară necesară și, totodată, criteriul esențial al distingerii binelui de rău, și, în

⁴ Alexandra Moraru, *Floarea darurilor, text stabilit, studiu filologic și lingvistic, glosar*, în *Cărți populare, I, Floarea darurilor. Sindipa*, Editura Minerva, București, 1996, p. 15.

⁵ Alexandru Duțu, *op. cit.*, p. 24

⁶ Alexandra Moraru, *Floarea darurilor*, în vol. cit., p.73.

subsidiar, al cunoașterii adevărului ce rezultă din aceasta. „Și dreptu aceea să vadzi înțelepții și să înțeleagă care e bunătatea și care e răul”⁷. Iubirea față de semenii nu are nimic de-a face cu răul, nu se asociază niciodată cu el, ba, dimpotrivă, îl respinge, punându-i în loc binele („bunătățile”). Binele, izvorât *din* și materializat *în* iubirea semenilor acoperă o sferă largă: iubirea lui Dumnezeu, iubirea de sine, iubirea de părinți și rude („toți ai lui”), iubirea muierilor, iubirea prietenilor și a anturajului însoțitor („priiatnicia și soția”) și iubirea „ce e de pohtă”⁸. Mai presus de toate există iubirea de (lui) Dumnezeu, care se întemeiază pe credință și speranță (nădejde, „razim”). Dumnezeu este absolutul, binele și răul sunt relative, căci cum spune Aristotel: „Gol am născut pre această lume. Și vădzuu și bine și rău și apoi vădzuu că nu-s nemică”⁹. Ceea ce este bine pentru unul, poate fi rău pentru altul, numai pentru Dumnezeu „pururi este bucurie și veselie”. În lume există și bine și rău, acestea condiționându-se reciproc, deși răul („realele lumii”) iese mai mult în evidență decât binele („bunătățile”). Ca urmare, criteriul axiologic al distincției bine-rău îl reprezintă complementaritatea și contrarietatea: mare-mic; cinstit-necinstit; bogat-sărac ș.a.m.d.

În perimetrul iubirii este inclusă, ca un lucru de seamă, prietenia și însoțirea cu semenii, considerate virtuți morale dezirabile pentru un comportament omenesc („un lucru destoinic și cinstit”). În viziunea autorului ele sunt determinate de trei cauze: interesul, binele făcut celor pe care vrei să-ți fie prieteni sau însoțitori, compasiunea și trăirea necazurilor alături de prietenul tău. Sunt apreciate, ca bune, doar ultimele două, prima, fiind blamată pe considerentul că ar fi o iubire neautentică („strâmbă”). Este invocat Frat Tomas cu câteva recomandări în vederea menținerii prieteniei: să-ți iubești prietenul cu „inemă curată” și să faci ceea ce și cum îi face plăcere și să te ferești să nu faci ce lui nu-i e voia”; să-l apreciezi când e de față, dar și atunci când nu e prezent; să-l ajuți la nevoie¹⁰. Același autor este citat și în legătură cu o clasificare a iubirii: iubire trupească („den trup”) și iubire sufletească („den minte”). Între acestea „pohta de minte” e mai mare decât a trupului, căci ipostaza simplă, elementară a iubirii trupești este „pohta muierescă”, similară celorlalte viețuitoare („ce iubește omul numai să-și împle jelania lui, cum se luptă vitele”¹¹), de aceea este considerată inferioară, neautentică și nespecifică ființei umane („de firea omului”). În completare sunt amintite opinii ale lui Aristotel, Socrate, Platon, Cicero, conform cerinței retorice de ordin teoretic-argumentativ: „Și să căutăm faptele și scripturile înțelepților cu învățături și cu mărturiile, să scriem pre măruntu cine grăiră bine și cine grăiră rău, cu adeverite răspunse”¹².

2. O atitudine ce vine în contradicție cu iubirea, ca virtute morală, este *invidia* (bășaul). Invidia (pizma) este un viciu care subzistă sub două ipostaze: atunci când te bucuri de răul altuia și atunci când îți pare rău de binele altuia. Este citat Seneca care spunea că invidia are puterea de a „scoate binele și face răul; și răul face bine”¹³. Unde

⁷ *Ibidem*, p. 119.

⁸ *Ibidem*, pp. 120-122.

⁹ *Ibidem*, p. 121.

¹⁰ *Ibidem*, p. 122.

¹¹ *Ibidem*, p. 123.

¹² *Ibidem*, p. 124.

¹³ *Ibidem*, p.127.

sălășluiește invidia nu există liniște, pace și iubire. Or autorul se pronunță, citându-l pe Sf. Grigorie că dacă nu există iubire, acesta este cel „mai mare păcat în lume”¹⁴.

3. Bucuria este însoțitoarea iubirii sub toate înfățișările ei. Bucuria este veselia sufletului. Ea cere însă să fie trăită cu măsură, altfel devine păcat (Iisus)

4. Jalea, ca anulare a bucuriei, își face simțită prezența fie când omul plânge după un lucru mai mult decât se cade, fie când nu are nimic de făcut: lipsindu-i activitatea îl apucă jalea. Căci se precizează în carte omul înțelept nu este cuprins de jale pentru că „neceodată nu stă fără lucru”.

5. Pacea, concepută ca bunătatea minții, izvorâtă din înțelepciunea inimii, răspuns sufletului și însoțitoare de suflet a omului. Omul rău nu este iubitor de pace; numai omul bun o dorește, pentru că traiul în pace este plin de bucurie, în timp ce răul este trai în vrajbă, spunea Platon. De aceea, pacea este considerată o valoare deasupra tuturor valorilor lumii acesteia.

6. Mânia este răul „inimei, sufletului”. Ea poate fi cauza răului, a pizmei (a „multor rele care se fac pre lume”). Mânia este departe de iubire, adică de altruism și umanism. În lucrare este raportată la două tipuri umane: nebunul, care își dă frâu mâniei și înțeleptul, care o ascunde. Cum spune Casiodor, mânia este muma tuturor relelor, urmările ei fiind dezastruoase pentru viața omului, pentru că îi scurtează viața, îl îmbătrânește înainte de vreme etc. De aceea, i se recomandă omului să nu se lase pradă mâniei.

7. Mila înseamnă iertarea celui care greșește și mângâierea lui. Ea conduce la altruism, la omenie, dar nu dezinteresat, ci, dimpotrivă, ca să existe un folos, o răsplată în sensul că „să dai săracului ca să afli milă sufletului tău”¹⁵. Dincolo de o astfel de abordare sunt selectate fragmente din autori care susțin că mila trebuie manifestată nu doar din interesul și satisfacția sufletească a celui care o practică, ci ea trebuie manifestată fără nicio condiționare, doar din omenie și dragoste de semeni.

8. Nemilostenia („nemilostea”) este opusul milei, care se manifestă în purtarea oamenilor sub mai multe fațete: „Întâiu easte cându nu-i pare omului rău când are altul pagubă. A doua, easte când amărăște săracul dacă meserește. A treia, easte când nu ierți nescui, ce țe-au greșit. A patra, easte când pedepsești omulu ce țe-au greșit mai mult decâtu-I greșala. A cincea, easte vătămarea sufletului, când greșește omului de voie, fără vină”¹⁶.

9. Dărnicia („eftinia”) este răsplata ce se cuvine celor „credincioși și trebuitori”. De dărnicie se pot bucura doar cei buni și credincioși; pentru cei răi și nefolositori a fi darnic este o pierdere, ca atunci când „leapedzi apă în mare”. Dărnicia trebuie făcută cu măsură, pentru ca cel darnic, prin dăruiri repetate și în exces, să nu ajungă sărac și astfel în imposibilitatea de a mai fi darnic. Chiar și cheltuirea câștigului trebuie făcută cu socoteală și nu „în deșert”, „fără chip și fără de ispravă”¹⁷. Este invocată în context spusa lui Aristotel că „Cine-ș cheltuiește avuția mai deasupra de măsură, curund cade în sărăcie”. Sunt arătate și consecințele dărnicii. Astfel, printr-o afirmație a lui Solomon se

¹⁴ *Ibidem*, p. 127.

¹⁵ *Ibidem*, p. 133.

¹⁶ *Ibidem*, p. 135.

¹⁷ *Ibidem*, p. 136.

acreditează ideea că dărnicia „te va izbăvi de tot răul” și chiar îți poate „stinge păcatele”¹⁸. Dărnicia este ilustrată prin instinctul vulturului de a nu mânca niciodată prada în întregime, ci totdeauna lăsând ceva din ea și pentru alte păsări. Este de reținut îndemnul: Fii darnic pe măsura puterii pe care ți-o dă statutul tău social. Când cineva îți cere ceva și tu îi poți da mai mult decât ți-a cerut, procedează ca Alexandru cel Mare care a spus: „Nu caut eu ce ți se cuvine tu să iai, ce caut eu ce mi se cuvine mie să dau”¹⁹.

10. Zgârcenia („scumpetea”) este viciul opus virtuții dărnicii. „Scumpetea easte răutatea eveniei”, spune Cicero. E zgârcit cel ce ține pentru sine, ceea ce ar putea da, fără să-i dăuneze. Animalul potrivit pentru ilustrarea acestei atitudini este sobolul (cârțița) care e pururea flămând, pentru că hrănindu-se cu pământ nu vrea să mănânce pământ, de teama să nu-l termine. Zgârcenia este condamnată ca fiind un mare păcat. Toate se trec pe lume, numai aceasta „pururea nevoiaște și lucrează”²⁰. În acest sens, Sf. Apostol Pavel postula că „Scumpetea easte rădăcină tuturor realelor”.

11. Îndreptarea („pedepsiia”), ca aspect complementar al iubirii este prezentată ca o virtute. În sfera ei sunt cuprinse toate faptele de bun simț, ce au măsură, moderație. Ceea ce nu e „socotit cu măsură”, temperat și nu este pedepsit se află în afara îndreptării. Pedepsirea este considerată o acțiune bună, care se face din iubire, deoarece are drept scop corijarea celui care a greșit săvârșind răul. Ea trebuie să aibă loc, pe cât posibil, în taină și cu discreție și nu în văzul lumii și nici dacă cel pedepsit este mânios (Platon).

12. Lingușirea este un viciu care aduce mari prejudicii și lingușitorului și celui lingușit, pentru că în locul adevărului este pusă minciuna, în locul realității este pusă aparența. E de preferat cuvântul dur, dar adevărat al dușmanului, decât cuvintele dulci și gingașe ale celui care, laudându-te, te lingușește (Vergiliu)

13. Prevederea este acea virtute care presupune anticiparea rezultatului faptei, acțiunii („easte când va omul să facă vreun lucru și va întâiu să prevadă cum va fi lucru până apoi, și de va să grăiască, să vadză unde-i razimă cuvântul și de bine e, au de rău e: și atunce să înceapă să facă și să grăiască”²¹). Prevederea este un proces complex care cere ca omul să cunoască bine scopul acțiunii; să aibă experiență („să ție omul minte”); să aibă capacitatea de a distinge între bine și rău, pentru a ști să-și aleagă mijloacele potrivite scopului acțiunii. Prevederea se îngemănează cu învățătura, aceasta din urmă asigurându-i caracterul lucrativ (eficient).

14. Nebunia este descrisă, atât ca stare patologică, cât și ca stare de spirit ce rezută din aceasta, cu urmări în conduită și comportament. Sunt detaliate chipurile sub care se înfățișează: „nebunia de fire”, „nebunia de lună nouă”, nebunia determinată de necazuri („ce vine de la inema ceaea rea”), nebunia care întunecă, parțial sau total, mintea (rațiunea). De asemenea, sunt arătate cauzele care duc la nebunie: pierderea rațiunii și purtarea după trăirile emoționale („face cumu-i va inema și nu socotește cu minte”²²); lipsa scopurilor precum și a anticipării rezultatelor acțiunii. De aici acțiune haotică și iresponsabilă; lipsa de răbdare, dublată de graba fără judecată de a trece la acțiune;

¹⁸ *Ibidem*, p. 137.

¹⁹ *Ibidem*, p. 138.

²⁰ *Ibidem*, p. 137.

²¹ *Ibidem*, pp. 144-145.

²² *Ibidem*, p. 146.

imposibilitatea de a stabili și a menține relații cu semenii. Este menționată atitudinea radicală a lui Aristotel, care consideră că cei bântuiți de nebunie nu sunt oameni.

15. Dreptatea („Darul justiției”) este o virtute pe care nu o posedă oricine, ci doar acela care cumulează trei calități: „să aibă putere”, „să știe bine giudecata”, să judece „pre dreptu, fără fățăriia”²³. Ca urmare și îndemnul explicit adresat aceluia care sunt chemați să înfăptuiască dreptatea: „...iubiți dreptatea, cei ce giudecați, pământul”²⁴. Dreptatea se situează printre cele mai înalte virtuți, ea fiind apreciată ca etalon și factor de referință pentru celelalte: „Dreptatea este muma și împărăteasă tuturor bunătăților și fără de aceea nice un lucru nu poate fi”²⁵.

16. Nedreptatea este reversul virtuții dreptate. Este identificată în momentul „când giudeci cineva rău pe nederept”²⁶. Nedreptatea se înfățișează sub mai multe feluri: vărsare de sânge („când junghe om pre alt om pântru puțin lucru”); rușinea („când faci un lucru ce nu se cuvine”); tâlhăria („când iai cu de sila omului ceva”); furtul („furtșagul: când iai omului ceva întrascunsu”); „când faci unuia silă cu ceva”; „când faci pagubă omului de ceva”²⁷. De asemenea, dintr-un citat al lui Seneca, au fost desprinse și incluse în rândul nedreptății: răul făcut omului bun, homosexualitatea („curviia ce face bărbat cu bărbat”), mărturia mincinoasă (a jura strâmb), neplata celui care muncește pentru tine – lucrătorul, robul.

17. Lealitatea (loialitatea, buna credință) presupune o „curată și destoinică credință”. Buna credință este în strânsă legătură cu adevărul, ceea ce face să fie slăvită de toată lumea.

18. Falsitatea („strâmbătatea”) este viciul „protivnic” dreptății. Ea are ca *propriu* discrepanța dintre vorbă și faptă („grăiaște omul de un lucru și face altul”). Falsitatea își are rădăcina în viclenie, când mintea omului „trage tot a face rău și pururi nevoiaște rău de sufletul lui...”²⁸. De asemenea, falsitatea se înrudește strâns cu invidia. Animalul ce reliefează atitudinea falsității este vulpea.

19. Adevărul este una dintre virtuțile de seamă ale comportării morale. Adevărul se opune minciunii. „...când va să grăiască ceva menciuni, el (omul-n. n.-C.S.) acoperă cu nește cuvinte și aduce întru adevăr. E deca se iveaște adevărul, piare minciuna”²⁹. Din povestioara prezentată în lucrare se vedește intenția autorului de a acredita ideea că adevărul este de preferat minciunii, întrucât frecventând adevărul scapi de rele și capeți stimă de sine. „Crede-mă, părinte svinte, că în lume am fostu om bogatu și mi se-au urât cu minciunile și cu realele lumii. Ș-am ieșit den minciuni ș-am venit la mănăstire ca să-mi spăsescu sufletul și să nu înșel cineva cu minciuni, că mi se-au urātu de acelea”³⁰.

20. Minciuna este viciul potrivnic virtuții adevărului. Căci așa cum și Aristotel a arătat „easte când ascunde oarecine adevărul și grăiaște minciuni ca să înșale pre

²³ *Ibidem*, p. 148.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p.150.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 153.

²⁹ *Ibidem*, p. 155.

³⁰ *Ibidem*, p. 156-157.

oarecine”³¹. Minciuna poate lua forma glumei („când gice omul de pohtă...să facă pre alții să rădză”), a mitomaniei („năravul omului să grăiască minciuni și să nu poată grăi adevărit niciodată”), a jurământului strâmb prestat de cineva sau instigând pe altcineva la aceasta („cum se giură pre strâmbu sau pune pe altul de giură”³²). Minciuna este acoperită de o avalanșă de cuvinte, dar în momentul când iese deasupra acesteia, la lumină, ea nu rezistă, ci moare, dispare („...minciuna...o acopere cu nescare cuvinte; iar când veade lumina dreptăței, într-aceleas moare...”).

21. Darul tăriei este acea virtute care vizează forța fizică, trupească cu care l-a înzestrat natura pe fiecare om („întâiu easte a trupului puteare; și aceste easte de fire și nu e dar”³³), apoi tăria sufltească de a nu se teme de nimic, nici măcar de dușman, după care vine tăria (puterea) de a înfrunta și răbda toate vicisitudinile („năpăștile”-năpăștirile) vieții. Darul tăriei este probat de îndrăzneala cu bărbăție. În acest context sunt enumerate „cinci bărbății ...nebune și nedăstoinice” și remarcată doar una ca pozitivă, „a șasea easte destoinică-cuvântului și de bucurie, cându e omul îndrăznitor, ca să nu aibă rușine și pagubă în trupul lui, și în sufletul lui, și în avuția lui, și în părinții lui”³⁴.

22. Frica („ticăloșia”) este „răutatea tăriei”, deci opusul forței, a îndrăzelii și a curajului. Se prezintă sub trei aspecte: frica (teama) permanentă de a ți se întâmpla ceva rău; micimea sufletului („mic întru suflet”) în sensul teamei de orice ar putea constitui o amenințare; slăbiciunea, adică neputința de a înfrunta și de a îndura „vro nevoie ce va veni de vreun rău”³⁵. De vrei să scapi de frică și să ai o viață senină trebuie să vorbești cu măsură („grăiaște puține”) și să te străduiești să faci întotdeauna binele („nevoiaște-te cu bine”).

23. Măreția („mare-sufleția”) este atitudinea omului de a aspira la valori înalte („când caută omul multe lucrure și slăvite și frumșetate”³⁶). Cum spunea Alexandru cel Mare: „mai bine cu boierie și cu cinste moarte, decât cu ocărăciune viață”³⁷.

24. Trufia („nălțimea”) este „răutatea mare-sufleției” care semnifică acea comportare prin care cineva vrea să *pară* și să *apară* mai mult și mai mare decât este în realitate. Trufia poate fi generată de laudele nemeritate ale altora, precum și de lăudăroșenia proprie, neîntemeiată pe fapte („când spune omul mai mult decât are”).

25. Constanța („tocmitura”) înseamnă preocuparea și străduința de a păstra trăsături caracteristice care definesc și individualizează o persoană („când nu se poate schimba omul de cumu e, ce va să fie pururi într-un chipu”³⁸). Un individ e considerat constant atunci când nu-și schimbă sentimentele, opiniile, ideile după cum bate vântul („nu-ș poate schimba mintea lui”³⁹). Din citatele prezente în lucrare constanța este văzută

³¹ *Ibidem*, p. 157.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, p. 158-159.

³⁴ *Ibidem*, p. 159.

³⁵ *Ibidem*, p. 161.

³⁶ *Ibidem*, p. 162.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, p. 164.

³⁹ *Ibidem*.

diferit de diverșii autori ai acestora: unii o apreciază ca pe o virtute, alții ca pe ceva ce nu e tocmai bine.

26. Inconstanța („viciul netocmelei”) semnifică instabilitatea și contingența în comportament. De aceea, este asemănată cu zborul rândunicii, care este, cu un termen de astăzi, extrem de „brownian” și cu o sintagmă de atunci „când cicea, când acolo”. O cauză și în același timp o formă a inconstanței este socotită nebunia (Salustius). Inconstanța în purtarea de toate zilele este calificată ca un rău ce trebuie evitat.

27. Socotița (temperanța) este virtutea care implică două calități: tăria și măsura. A fi „socotit” înseamnă să faci lucrurile cu judecată, astfel încât „să nu ieși afară den măsură și den dreptate”⁴⁰. Dovedești socotița dacă în faptele tale te lapezi de zgârcenie și devii darnic până la a-ți da și sufletul („să te scârbești de scumpete și să fii în chip evtin și să dai derep sufletu-ți. Aceasta e curată socotița”⁴¹). De asemenea, probezi socotița dacă te împotrivești acelor tare morale, ce țin de firea lor, la cei zgârciți, curvari și hoți. O astfel de atitudine de respingere a faptelor de mai sus este considerată bună și benefică, pentru că ea te ferește de orice poticneală pe drumul presărat cu toate relele lumii. Oamenii ar trebui să ia aminte, așa cum cerea Socrate, și să urmeze exemplul înțeleptului, care prin moderația sa, prin judecata cu dreapta măsură a lucrurilor și a faptelor, își ține firea, și nu se mânie și nu se pune la mintea nebunilor sau a acelora care-l batjocoresc.

28. Nesocotița este viciul opus virtuții socotiței. Ea decurge din abandonarea motivelor raționale ale acțiunii, în favoarea motivelor ei emoționale. Cu alte cuvinte, în cazul manifestării nesocotiței, în primul plan al motivării faptei apar „nemintea” (absența rațiunii) și „toate voile câti-i vin de la inemă” (exagerarea factorilor emoționali). Citându-l pe Platon autorul lucrării consideră nesocotița ca fiind cauza tuturor relelor.

29. Smerenia („plecarea înțeleaptă”) consistă în puterea de a pune „frâu pohtelor când ești în înălțime”⁴². Smerenia ni se înfățișează sub mai multe chipuri: modestia (să te prezinți întotdeauna „mai mic ca alții”); cumsecădenia cu toți cei cu care vii în contact; să nu-ți folosești toată puterea pentru a te impune; cumpătarea, adică să nu trăiești cu impresia că ți se cuvine tot ceea ce este pe lume; respectul, în sensul unei atitudini binevoitoare față de toți cei care o merită. Ca recomandare, smerenia îți cere „să te închini celor mai mari de tine; să slujești celor ce-ți sântu mai mari; să fii recunoscător celor care te-au ajutat și sprijinit”⁴³.

30. Îngâmfarea („naltă-mândrie”) semnifică atitudinea aceluia care se crede deasupra tuturor. Infatuarea, vanitatea reprezintă o exacerbare a sentimentului de mândrie, care este determinată de mai mulți factori: credința neîntemeiată că se situează mai presus de ceilalți; credința că trebuie să i se supună toți ceilalți; credința că deține puteri mai mari decât ceilalți și că și le poate depăși oricând; dorința de a avea mai multă cinste și laudă decât i se cuvin; lipsa de respect și luarea în derâdere a tuturor celorlalți. Toate acestea sunt „rădăcina tuturor realelor”, care îl pândesc pe cel îngâmfat.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 167.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, p. 170.

⁴³ *Ibidem*, p. 171.

31. Postul („Darul abstenenței”) este acea virtute de a te putea abține de la abuzul alimentar pe perioade de timp determinate (tăria de a putea să-ți poți „frâna pohta pântecului”). Autorul cărții explică posibilitatea ca omul să-și poată ține în frâu apetitul exagerat și îngurgitarea masivă de alimente prin chiar constituția anatomică dăruită omului de către Dumnezeu: gura mică pentru a nu permite un aflux mare de alimente într-un stomac mult mai mare decât gura; sau cele trei componente ale aparatului buco-facial: fălcile, dinții, buzele, toate trei contribuind la temperarea limbii în pornirea ei spre abuz alimentar (ca un fel de „măsură întru limbă”⁴⁴). „Cum pun frâu calului ca să-l ție, așjdere se cade și omului să puie frâu pohtelor lui, ale trupului, cu postul” (Solomon).

32. Lăcomia („mâncarea cu asupră”) este „răutatea văzdrăjaniei” (abstenenței), care multe rele provoacă: „ia mențile omului și meastecă mintea, fireasește înțelepciunea, frânge sângele, orbește ochii, slăbește tocmealele trupului, îmbată limba, sfărâmește trupulu, iscodește curvia și împuținează viața; și toate boalele vin dintru aceasta”⁴⁵. În această apocalipsă cauzată de lăcomie găsim efecte dezastruoase care țin de viața trupească a omului amestecate cu altele care aparțin vieții lui sufletești și spiritual-morale. Pe scurt, lăcomia are un spectru foarte larg de urmări, afectând nu doar trupul, prin dereglările provocate vieții biologice, ci și sufletul, prin degradingolada cauzată vieții spiritual-morale a omului. „Lăcomia easte boală trupului și risipă mintei” (Sf. Isidor) De aici concluzia autorului că „easte mare păcat pre lume lăcomia”⁴⁶.

33. Puritatea („famăn” =virginitate, castitate) este acea virtute prin care „pui frâu păcatelor de curvie”. Scriitura la care referim abundă în recomandări care te feresc de ispita curviei. În acest sens ți se cere să te ferești de: mese îmbelșugate însoțite de băutură; lene; tăvărășia femeilor; cei care te ademenesc la curvie; mediul promiscuu al curviei; cântece și jocuri și alte veselii care ar pute stârni pofta curviei. Recamandarea, care decurge în chip necesar din complexul de factori generatori de desfrâu curviei, este aceea că în permanență omul să aibă în vedere „curăția trupului ce e famăn”⁴⁷.

34. Desfrânarea („curvia”) „easte răutate curăției”, adică viciul opus purității. În viața reală ea apare în acele cazuri când: femeia și bărbatul nu sunt căsătoriți legal; femeia și bărbatul se dedau la perversiuni sexuale; relația femeie-bărbat este incestuoasă; relația bărbat-femeie este adulterină. „Creadeți-mă că curvia easte stricăciune trupului, scurtare viaței, mânie bunătăților”⁴⁸ (Aristotel).

35. Măsura este acea trăsătură de caracter prin care omul dă dovadă de moderație și echilibru în toate. De aceea, această virtute este inserată de autorul lucrării în aproape toate celelalte virtuți și nici nu i-a propus un viciu complementar însoțitor. „Să aibi măsură întru toate lucrurile tale și să fugi pururi de mult asuprit și de puținel mult”⁴⁹. În planul moralei, măsura este cumpăna între cinste și rușine. Căci cinstea își cere să faci lucruri drepte și frumoase, iar rușinea să te temi de toate lucrurile făcute strâmb, pe

⁴⁴ *Ibidem*, p. 174.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 175.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 176-177.

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 178-179.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 180.

nedrept. Măsura este temeiul cinstei și al „năravure frumoase și bune, curate”⁵⁰. Lipsa măsurii strică armonia universului: „Mult foarte mult și puțin foarte puțin strică toate darurile („virtuțile” - n. n. - C. S.).

Din cele de mai sus rezultă că *Floarea darurilor* face parte din acele lucrări „care se individualizează, mai ales, prin conținut și destinație”. Cum precizează Alexandru Duțu: „Categorica aceasta de cărți își dezvăluie însă individualitatea mai ales atunci când investigația se concentrează asupra conținutului: în toate aspectele regăsim maxime, îndrumări și pilde, destinate să indice cititorilor norme și exemple de viață”⁵¹. În ceea ce privește destinația, același autor subliniază că „acestea se adresează unui cerc mai larg de cititori decât cărțile de cult (evangelizare, cazanii, învățături bisericești) și tratează, sub forma preceptelor și a exemplurilor, problema comportării umane în vederea parcurgerii corecte a «căii vieții omenești»”⁵². Și opinia mea este că ea nu are o menire specială, limitată de trebuința de pregătire a vreunei categorii de învățăcei, cum ar fi fost, de pildă, doar de către cei care urmau să devină slujbași în aparatul administrativ al statului sau să fie curteni, și deci, obligați să cunoască regulile comportării la curtea domnească (față de domn și ceilalți dregători), așa cum s-a înțeles uneori, ci este destinată însușirii de către toți tinerii care vor să mediteze asupra problemelor vieții.

Ca o concluzie finală se poate reține că lucrările de felul celei analizate „au fost considerate drept scrieri «sociologice» sau «etice», ori simplu didactice...”, „deși implicațiile lor ideologice”, le-au recomandat, în epoca respectivă, ca având „un rol mult mai important decât acela de a înlesni [*calificarea* și] clasificarea actelor umane în bune și rele”⁵³ (adăugirea și sublinierea mea - C. S.).

⁵⁰ *Ibidem*, p. 181.

⁵¹ Alexandru Duțu, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, ed. cit., p. 7.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.